

Course 605

শিশুৰ সৃজনীশক্তি বিকাশ

ব্লক - 2

গোট - 6

টোকা

গোট - 6 : শিশুৰ সৃজনীশক্তি বিকাশ

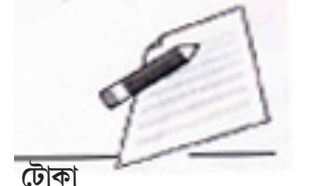
সংগঠন

- 6.0 আৰম্ভণি
- 6.1 শিকনৰ উদ্দেশ্যসমূহ
- 6.2 সৃজনীশক্তিৰ ধাৰণা আৰু প্ৰকাৰ
- 6.3 সৃজনাত্মক চিন্তাৰ স্তৰ
 - 6.3.1 সৃজনাত্মক চিন্তাৰ প্ৰভাৱ পেলোৱা কাৰকসমূহ
- 6.4 সৃজনীশক্তি বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত লোৱা পাঠ্যক্ৰমিক আৰু সহপাঠ্যক্ৰমিক ক্ৰিয়াকলাপসমূহ
 - 6.4.1 ব্ৰেইন ষ্টৰ্মিং
 - 6.4.2 গুণসমূহৰ সূচী আৰু সলনি
 - 6.4.3 সৃজনীশক্তিক প্ৰোস্তাহন দিবলৈ উপদেশমূলক সামগ্ৰীৰ ব্যৱস্থা
 - 6.4.4 অতিৰিক্ত ধাৰণাসমূহ
 - 6.4.5 প্ৰশ্নবান
 - 6.4.6 অতিৰিক্ত কাৰ্যকলাপবোৰ
- 6.5 সৃজনীশক্তিৰ প্ৰোস্তাহনৰ বাবে শিকন সঁজুলিৰ প্ৰস্তুতকৰণ
- 6.6 সৃজনী শক্তিৰ প্ৰোস্তাহনৰ ক্ষেত্ৰত ICTৰ ভূমিকা
- 6.7 সাৰাংশ
- 6.8 অগ্ৰগতিৰ খতিয়ানৰ উত্তৰসমূহ
- 6.9 পৰামৰ্শমূলক পঠন আৰু প্ৰসংগ
- 6.10. গোট সমাপ্তিৰ অনুশীলন

6.0 পাতনি :

পূৰ্ববৰ্তী পাঠত আমি 'মই' শব্দটোৰ সম্পৰ্কে, লগতে ইয়াৰ অৰ্থ আৰু গুৰুত্ব অধ্যয়ন কৰিলোঁ। এইবাৰ আমি সৃজনীশীলতা, ইয়াৰ প্ৰকৃতি আৰু শিশুৰ মাজত ইয়াক কেনেকৈ জগাই তুলিব পাৰি সেই বিষয়ে আলোচনা কৰিম। ই নিজস্বতা বা নিজৰ এক অংশ বিশেষ। বিভিন্ন কথা, ঘটনা প্ৰবাহত আমি সৃজনীশীলতাৰ বিষয়ে শুনিছো আৰু সেই শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰিছো।

প্ৰত্যেক শিশুৰ মাজতে সৃজনী প্ৰতিভা থাকে, কেবল বেলেগ বেলেগ ধৰণে আৰু বেলেগ বেলেগ মাত্ৰাত দেখা পোৱা যায়। শিশুসকলে নিজকে বিভিন্ন ধৰণে প্ৰকাশ

টোকা

কৰে। তেওঁলোকে নিজৰ প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰে সময়োচিতভাৱে। বিভিন্ন সা-সঁজুলি ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত অগতানুগতিক পৰামৰ্শও আগবঢ়ায়। সেইবাবেই সেই শিশুসকলক চিনাক্তকৰণ কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয় যাতে সেই শিশুসকলৰ উন্নীতকৰণ প্ৰক্ৰিয়াত আমি সহায় কৰিব পাৰো আৰু সমাজৰ প্ৰগতিত অৰিহণা যোগাব পাৰোঁ।

যিকোনো সমাজৰ উন্নতি নিৰ্ভৰ কৰে সেই সমাজৰ লোকসকলৰ সৃজনীশীল মনোভাৱৰ ওপৰত। প্ৰায়বোৰ আৱিষ্কাৰ আৰু উদ্ভাৱনৰ গুৰিতেই হ'ল মানুহৰ সৃজনীশীল মনোভাৱ। শিশুৰ মাজত সৃজনীশীলতা জাগ্ৰত কৰিবলৈ হ'লে কি ধৰণৰ সুবিধা সমাজে তেওঁলোকক আগবঢ়াব লাগিব সেয়া নিৰ্ভৰ কৰে সেই সমাজখনৰ ইতিহাস, সেই সমাজখনৰ অতীতৰ ওপৰত। এগৰাকী বিজ্ঞানীৰ সৃজনীশীলতা, এগৰাকী কবিৰ সৃজনীশীলতা সৰ্বজনবিদিত। এই অধ্যায়ত আমি সৃজনীশীল আৰু শিশুৰ গাত সৃজনীশীলতাৰ কেনেদৰে বিকাশ ঘটাব পাৰি, সেই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম।

6.1 শিকনৰ উদ্দেশ্যসমূহ :

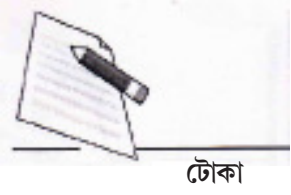
এই অধ্যায়ৰ কথাবোৰ আলোচনা কৰাৰ পিছত আমি তলত দিয়া কথাবোৰ অনুধাৱন কৰিব পাৰিম।

- সৃষ্টিশীল লোকৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ স্বীকৃতি দিব পাৰিম অৰ্থাৎ সৃষ্টিশীল লোকক আমি ধৰিব পাৰিম।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত বিভিন্ন ধৰণৰ সৃষ্টিশীলতা চিনাক্তকৰণ।
- অধিক সৃষ্টিশীললোক আৰু কম সৃষ্টিশীল লোকৰ মাজত পাৰ্থক্য নিৰূপণ।
- বিভিন্ন ধাৰণাৰ মাজৰ পৰা সৃষ্টিশীলতা সৃষ্টিৰ উপাদানসমূহ চিনাক্তকৰণ।
- সৃষ্টিশীল সম্পৰ্কীয় কাম-কাজৰ তালিকা প্ৰস্তুত।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত সৃজনীশীলতাৰ বিকাশ ঘটাবলৈ বা উন্নীতকৰণ কৰাবলৈ ক্ৰিয়া কৰ্মৰ বিকাশ ঘটাব পাৰি।
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত সৃজনীশীল কাম-কাজৰ উত্তৰণ ঘটোৱা।

6.2 সৃজনীশক্তিৰ ধাৰণা আৰু প্ৰকাৰ

আপোনালোকে দেখিছে যে শিশুসকলে কিছুমান আমি জনা কথা বা শব্দ হাঁহি উঠাকৈ শব্দটো প্ৰয়োগ কৰে বা আচৰিত আৰু সচৰাচৰ নথকা ধাৰণা কিছুমান আকাৰ দিয়ে। 'পমেটো' শব্দটোকে উদাহৰণ হিচাবে মনত পেলাওক। কেনেকৈ তেওঁলোকে 'পটেটো' আৰু টমেটো শব্দ দুটা লগ লগাই পমেটো শব্দটো উলিয়াছিল। তলৰ কথাখিনিলৈ মন কৰক—

দক্ষিণ ভাৰতৰ এজন নাট্যকাৰে লিখিছিল যে এজন সৰু ল'ৰাই তাৰ কুকুৰটো

টোকা

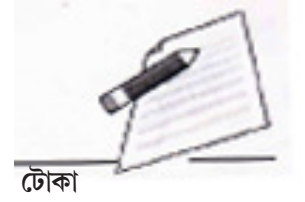
ওলোটাকৈ ধৰি তাৰ দেউতাকক দেখুৱাই সুধিছিল এইটো কি বুলি। যেতিয়া দেউতাকে খং কৰি সি কিয় তেনে কৰিছে সুধিলে। সি কৈছিল 'কালি আপুনি মোক শিকাইছিল যে dog টো ওলোটাকৰিলে God হয়। সি God ক দেখুৱাইছে। তাৰ দেউতাকে সজোৰে হাঁহি উঠিছিল।

এনেধৰণৰ সৃজনশক্তি থকা শিশুবোৰ পৰ্যবেক্ষক, আত্মসংযম, ধেমালি ভালপোৱা আৰু যিকোনো হাঁহি উঠা বা আচৰিত ধৰণৰ কথা ক'বলৈ ভয় নকৰে। প্ৰায়ভাগ শিশুৱে সৃজনাত্মক হৈ জন্ম গ্ৰহণ কৰে যদিও লাহে লাহে ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰ সেই প্ৰতিভাবোৰ হ্রাস হয় যদিহে চৰ্চা নাথাকে। ডেভিচৰ মতে পাঁচ বছৰ বয়সীয়া 90 শতাংশ শিশুৱে সৃজনশীল প্ৰতিভাৰ গৰাকী আৰু মাত্ৰ 25 বছৰীয়া ব্যক্তি 2 শতাংশহে সৃজনশীল। বয়সে যেন সৃজনশক্তি ক্ৰমাৎ হ্রাস কৰি আনে। ডাঙৰ মানুহ যিসকলে সৰু আৰম্ভৰ এই ল'ৰাছোৱালী বিলাকৰ হাঁহি উঠা কথা বতৰা বা দুষ্টালিবোৰ ভাল পায় তেওঁলোকে শৈশৱ কালৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ পৰা সুস্থ ব্যৱহাৰ আশা কৰিব পাৰে। কিন্তু যিসকল লোকে ল'ৰালিৰ এই ধেমালিবোৰ ধেমালি বুলি উপভোগ নকৰি অনবৰতে কেৱল মূল্যায়নৰ দৃষ্টিৰেহে মূল্যাংকন কৰে তেওঁলোকে পিছলৈ সেই শিশুবোৰৰ ডাঙৰ হোৱাৰ পাছত সুস্থ ব্যৱহাৰ আশা কৰাটো ভুল হ'ব।

সৃজনশক্তি উদ্ভাৱনীমূলক কাৰ্যকলাপৰ উৎস যিটো এজনৰ লগত আনজনৰ কেতিয়াও সমান বা একে হ'ব নোৱাৰে। সৃজনশক্তিয়ে বস্তুৰ প্ৰতি নতুন ধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া, নতুন নতুন উত্তৰ আৰু নিতে নব প্ৰকাৰৰ সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব পৰাৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। শিশুহঁতে দুটা বা তাতকৈ বেছি বিভিন্ন শব্দ বা ধাৰণা একগোট কৰি নতুন ধাৰণা এটাৰ ৰূপ দিব পাৰে। তেওঁলোকে ব্যৱহাৰ কৰা যন্ত্ৰবোৰ সুস্থৰূপত ব্যৱহাৰ কৰি তেওঁলোকৰ চৰিত্ৰৰ আভাষ দিয়ে। আপুনি হয়তো আপোনাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে দিয়া হাঁহি উঠা উত্তৰ বহুতো পাইছে। উদাহৰণ স্বৰূপে ধৰক- আপুনি সুধিছে যে তৃতীয় চকুটো ক'ত আছে? লগে লগে এজন ছাত্ৰই টপৰাই মাতিলে, চাৰ তৰ্জনী আঙুলিৰ মূৰত থাকিব লাগে। আকৌ আপুনি সুধিলে তোমালোকক যদি এটা নতুন যন্ত্ৰ বনাব দিও কি বনাবা? ছাত্ৰী এগৰাকীয়ে ক'লে ফুলৰ গছ বনোৱা যন্ত্ৰ বনাম বুলি। ইত্যাদি।

মনোবৈজ্ঞানিক সকলে এনেধৰণৰ শিশুক সাধাৰণ শিশুতকৈ বেলেগ বুলি অভিহিত কৰিছে। যিয়ে সচৰাচৰ চলি থকা কথা বিলাকতকৈ বেলেগ ধৰণে চিন্তা কৰি তাক প্ৰকাশ কৰিবলৈ কুণ্ঠাবোধ নকৰে। সেয়েহে সৃজনশক্তিক সমস্যা সমাধানৰ উপায় বিচাৰিব পৰা ক্ষমতাও কোৱা হয় যিয়ে সাধাৰণতে চিন্তা কৰাৰ দৰে চিন্তা কৰাৰ উপৰি বেলেগকৈও চিন্তা কৰে। এদিন এখন উপৰধিকৈ বস্তু অনা ট্ৰাক অভাৱবিজৰ তলত লাগি ধৰিলে। বহুতো মানুহ লগ লাগি সেইখন উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰিও পৰা নাছিল। শেষত এটা সৰু ল'ৰা আহি ক'লে চকাটো অলপ পাম কমাই দিলে ট্ৰাকখন চাপৰ হৈ যাব আৰু ই ওলাই আহিব।

সৃজনশক্তিৰ হাস্যৰসাত্মক অংশ এটাও আছে। এটা সম্পূৰ্ণ নতুন পৰিৱেশ এটাৰ ওপৰত যদি সৰ্বপ্ৰথমে এটা কৌতুক কৰে বা তাৰ ওপৰত এটা ধাৰণা সকলোলৈকে

টোকা

বিলাই দিয়ে ইয়ে আপোনাৰ সৃজনীশক্তিৰ পৰিচয় দিয়ে। কিন্তু আনে এবাৰ কোৱাৰ পাছত তাত পঢ়ি পুনৰ আপুনি ব্যৱহাৰ কৰে তেস্তে সিয়ে আপোনাৰ সৃজনীশক্তিৰ পৰিচয় নিদিয়ে। মানুহে মাত্ৰ হাঁহিব আৰু আপোনাক ধন্যবাদহে দিব পাৰে। Hiku কবিতা বা Lymaricks বোৰ সৃজনীশক্তিৰ এক উত্তম নিদৰ্শন। কিতাপ বা অন্য উৎসৰ পৰা ধাৰ কৰি কৰা ধাৰণাই সৃজনীশক্তিৰ বিপৰীত শব্দটোহে বুজায়। এটা শ্ৰেণীকোঠা সদায়ে সৃজনীশক্তিৰ ভঁড়াল কিয়নো গোটেই শ্ৰেণীকোঠাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে সমস্যা সমাধানৰ বাবে নিজাববীয়াকৈ চিন্তা কৰে। কিছুমানে সাহ কৰি উপায়বোৰ ব্যক্ত কৰে আৰু বাকীবোৰে মনে মনে শুনিয়ে শাস্তি লাভ কৰে। যেতিয়া Gauss নামৰ ছাত্ৰজনক 1ৰ পৰা 100লৈ সংখ্যাবোৰৰ যোগফল উলিয়াব দিলে, শিশুকে ভাবিলে যি বহুত সময় ল'ব যোগফল উলিয়াবলৈ। কিন্তু সি অলপ সময়ৰ পিছতে থিয় হৈ উত্তৰ দিলে। শিক্ষক আচৰিত হৈ গ'ল। তাৰ উত্তৰটো আছিল এনেধৰণৰ 50 আৰু 100 সংখ্যা দুটা বেলেগকৈ ল'লো, 1 আৰু 99ৰ যোগফল 100, 2 আৰু 98ৰ যোগফল 100....। অৰ্থাৎ প্ৰত্যেক যোৰৰে উত্তৰ 100 ওলায়। গতিকে 100ৰ লগত সৰ্বমুঠ যোৰৰ সংখ্যাৰে পূৰণ কৰি যিটো সংখ্যা পাব তাৰ লগত বেলেগকৈ খোৱা 50 আৰু 100টো যোগ কৰি পূৰ্ণ যোগফলটো পোৱা যাব।

সৃজনীশক্তিৰ প্ৰকাৰ :

সাধাৰণতে সৃজনীশক্তি দুই প্ৰকাৰৰ, (ক) আক্ষৰিক সৃজনীশক্তি (খ) অ-আক্ষৰিক সৃজনীশক্তি। কবিতা, সাধুকথা, উপন্যাস আদি লিখিবোৰ আক্ষৰিক সৃজনী শক্তিৰ অন্তৰ্ভুক্ত। চিত্ৰাংকন, স্কেটচ, ভাস্কৰ্য শিল্প, ব্যংগচিত্ৰ, কোলাজ, বংগলি আদি সৃজনীশক্তিৰে প্ৰকাশ ভংগী। শাক পাচলিৰ পৰা বিভিন্ন জন্তুৰ আকৃতি বনোৱা বা বিভিন্ন যন্তুৰ সহায়ত বিভিন্ন আকৃতিৰ বস্তু বনোৱা আদি সকলো অ-আক্ষৰিক স্তৰত পৰে। শব্দ (Verbal) সৃজনীশক্তি—

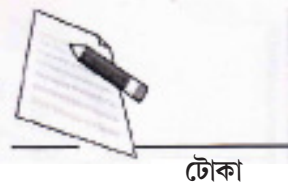
বিভিন্ন ভাষাত কথিত ভাষাতে ধাৰণা আৰু তাক বিভিন্ন স্বৰ, লয় বা সুৰেৰে প্ৰকাশ কৰা, গান গোৱা, গীতৰ আকাৰ দিয়া, বাদ্যযন্ত্ৰ বজোৱা, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ সাধুকথা কোৱা, চিনেমাৰ এডভাৰটাইজ কৰা, ডকুমেণ্টৰী বনোৱা আদি শব্দ সৃজনীশক্তিৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি যদিহে ধাৰণা আৰু ভাববোৰ 2 বা 3 ডাইমেনচনেল প্ৰকাৰ যেনে ভাস্কৰ্য শিল্প, চিত্ৰকলা, বাগান, ব'নচাই, Neckchands rock গাৰ্ডেন, অমূৰ্ত চিত্ৰকলা (abstract Sculpture) প্ৰতিমূৰ্তি, নাটক, নৃত্য, একক অভিনয়, লোকনৃত্য, লোককৃষ্টি, স্থাপত্যকলা যেনে - কুটুব মিনাৰ, Effil tower, তাজমহল, লেটাচটেম্পল।

বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ ডিজাইন যেনে ফেচন আৰু আচবাব, গাড়ী, যন্তুপাতি, কম্পিউটাৰ, মবাইল ইত্যাদিবোৰক অ-আক্ষৰিক সৃজনীশক্তিৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়।

নিজৰ মূল্যায়ন - 1

1. Venlak শব্দটো Venkateswara আৰু Lakslmi শব্দ দুটাৰ সন্ধিকৰণ। ই তলৰ কোনটো সৃজনীশক্তিৰ অন্তৰ্ভুক্ত

ক) শব্দৰ সৃজনীশক্তি (খ) অ-আক্ষৰিক সৃজনীশক্তি

টোকা

(গ) থিয়ৰেটিকেল সৃজনীশক্তি	(ঘ) ব্যৱহাৰিক সৃজনীশক্তি
2. তলৰ কোনটো শব্দই সৃজনীশক্তিৰ বিপৰীত শব্দটো বুজায়	
ক) স্মৰণ ক্ষমতা	(খ) চিনাক্তকৰণ ক্ষমতা
(গ) পুনৰবাৰ	(ঘ) অনুকৰণ
3. তলৰ কোনটো শব্দ সৃজনীশক্তিৰ লগত ওচৰ সম্বন্ধ	
(ক) অজ্ঞাকাৰিতা	(খ) কথকী
(গ) নিজস্বতা	(ঘ) আবেগশীলতা

6.3. সৃজনীমূলক চিন্তাধাৰাৰ স্তৰ :

সৃজনীশক্তি জন্মগতভাৱে লাভ কৰা সামৰ্থ্য নহয়। মানুহৰ শৃংখলাবদ্ধভাৱে কৰা চিন্তা বা যিকোনো বস্তুৰ ওপৰত কৰা নেৰানেপেৰা কামৰ বলতহে সৃজনমূলক বস্তু এটাৰ জন্ম হয়। কেতিয়াবা হয়তো সৃজনমূলক বস্তুটো হঠাতে ঘটিবও পাৰে যিটো নেকি ব্যক্তিজনে সম্পূৰ্ণৰূপে সঠিক কৰিব পৰা নাছিল। তেওঁলোকৰ সৃজনীমূলক চিন্তা ধাৰাৰ বহুকেইটা স্তৰ থাকিব পাৰে। এই ক্ষেত্ৰত আৰ্কিমিডিছৰ সূত্ৰটোৰ কথা ক'ব পাৰি। ক্ৰচৰ্ড পাজলৰ সমাধানৰ ক্ষেত্ৰতো একেই স্তৰ দেখা যায়। আপোনালোকে বেছিভাগেই চাগে আৰ্কিমিডিচ এথেন্সৰ পথেদি ইউৰেকা ইউৰেকা বুলি চিঞৰি দৌৰি যোৱা ঘটনাটো জানে। সৃজনীমূলক চিন্তা ধাৰাৰ স্তৰবোৰ তলত দিয়া হ'ল—

(ক) **প্ৰস্তুতকৰণ :** সৃজনীশক্তি থকা মানুহবোৰে তেওঁলোকে জীৱনত লাভ কৰা জ্ঞানৰ সহায়ত সমস্যা সমাধান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত উদ্বাভনীমূলক ভাবে কাৰ্যসম্পাদন কৰে যিটো নেকি তেওঁ কেতিয়াও দেখা বা জনা নাছিল। তেওঁ তেওঁৰ বস্তু বা ধাৰণাসমূহ এটা আকাৰ দি দৃশ্যমান কৰিবলৈ সমৰ্থবান হয়। এনে কাৰ্য পূৰ্বতে প্ৰস্তুতি চলাই বা মগজুত থকা এটা স্পষ্ট ধাৰণাৰ সহায়তহে সম্ভৱ হ'ব পাৰে।

(খ) **কেন্দ্ৰীভূত ধ্যান (Concentrated Attention) :**

পূৰ্বনিৰ্ধাৰিত বা অনিৰ্ধাৰিত ফলাফলৰ লক্ষ্য আগত ৰাখি যিটো কাম কৰা হয় অৰ্থাৎ জনা বস্তুৰ পৰা নজনা ক্ষেত্ৰলৈ কেন্দ্ৰ কৰি কামত আগবঢ়ায়।

(গ) **সমস্যাৰ পৰা বিৰতি লোৱা : Withdrawal from the Problem**

আৰ্কিমিডিচে তেওঁৰ গৱেষণা চিন্তাৰ পৰা কিছু বিৰতি লৈ গা ধুব ধৰিলে। তেওঁ জানি বুজিয়ে এটা বেলেগ কাম কৰিব বিচাৰিছিল যদিও অজানিতে ৰজাই দিয়া কামটোৰ বিষয়েই চিন্তা কৰি আছিল।

(ঘ) **ফ্লাচ (Flash) :**

আৰ্কিমিডিচে তেওঁ বিচাৰি থকা উত্তৰটো হঠাতে পাইছিল। কিয়নো যেতিয়া তেওঁ গা ধুবলৈ বাথ টাবটোত সুমাই গৈছিল আৰু তেওঁ সুমুৱাৰ লগে লগে পানীবোৰ

পৰি গৈছিল তেতিয়াই তেওঁ সমস্যাটোৰ সমাধান বিচাৰি পাইছিল আৰু আনন্দতে ইউৰেকা ইউৰেকা বুলি চিঞৰি এথেঙ্গৰ পথেৰে দৌৰি দৌৰি বজাৰ কাষলৈ গৈছিল।

(ঙ) প্ৰমাণীকৰণ :

আৰ্কিমিডিচৰ সূত্ৰটো আবিষ্কাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত কিমানজন মানুহে কিমান প্ৰচেষ্টা কৰিছিল বা এজন মানুহ পুনৰবাৰ তেওঁৰ লেবৰেটৰীলৈ আহিছিল নে নাই আমি নাজানো। কিন্তু তেওঁ নিশ্চয় এই ক্ষেত্ৰত লেবৰেটৰীত বহু ঘণ্টা আৰু বহুত মাহ কষ্ট কৰিছিল।

ডাঙৰ ডাঙৰ বিজ্ঞানী, গণিতজ্ঞ, কবিসকলে বহুতো বাধা, অসহযোগী পৰিৱেশ আদিও নেওচি তেওঁলোকৰ সৃজনী প্ৰতিভা অব্যাহত ৰাখে। সেয়েহে তেওঁলোকক আমি অভিনন্দন জনাব লাগে কিয়নো তেওঁলোকৰ এই সমাজত প্ৰচলিত কঠোৰ ব্যৱহাৰৰ বিপৰীতে যুঁজ দিয়াৰ ক্ষমতা আছে। সমাজৰ এনে বিষাদমূলক পৰিৱেশৰ বিপৰীতে যুঁজ দিও সৃজনীমূলক কাম কৰি যাব পৰা কেইজনমান লোকৰ উদাহৰণলৈ লক্ষ্য কৰক—

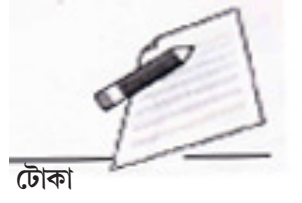
এডিচনক বিদ্যালয়ৰ পৰা উলিয়াই দিয়া হৈছিল, আইনষ্টাইন বিজ্ঞান আৰু গণিতত একেবাৰে পিছপৰা আছিল, Keats, Shelly, Edgar Rice burrough সকলোৰে বানান ভুল কৰিছিল, জেমচ ওৱাটক 'Lazy Bugger' বোলা হৈছিল। কিন্তু এই সকলোবোৰেই আমাৰ জীৱন যাপনৰ বাবে সুবিধা প্ৰদান কৰি গৈছে। মেৰি কুৰী, হেনৰী কেভেনডীচ, ৰবীন্দ্ৰ নাথ ঠাকুৰ আৰু বহুতো যিসকলে বহু কষ্ট কৰি সমাজ আৰু সামাজিক প্ৰণালীটোক সুভ অবদান আগবঢ়াই গৈছে তেওঁলোকক আমি সহৃদয়ে ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিছোঁ।

6.3.1. সৃজনীশক্তিৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলোৱা কাৰকসমূহ :

সৃজনীশক্তিৰ প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে বুজি পাবলৈ শিক্ষা বিষয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে 'বংশানুক্ৰম' আৰু 'পৰিৱেশ' পাঠৰ সহায় লয়। এই ক্ষেত্ৰত বংশানুক্ৰমতকৈ পৰিৱেশৰ বিশেষ ভূমিকা আছে। বেছিভাগ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে সৃজনীশক্তিৰ অধিকাৰী হৈ জন্ম লয় যদিও ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে এই প্ৰতিভা কমি আহে। পৰিৱেশত অংশীদাৰ যেনে পিতৃ-মাতৃ, শিক্ষক, পাঠ্যপুথি, পৰীক্ষাবোৰ, বিদ্যালয় পৰিৱেশ আদিয়ে সৃজনীশক্তিৰ ধনাত্মক দিশত কৈ ঋণাত্মক দিশতহে প্ৰভাৱ পেলায়। যিহেতু কঠোৰ আৰু সংবেদনশীল প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা শিশুহঁতৰ মগজুবোৰ প্ৰতিবন্ধিত (conditioning) কৰি পেলায়।

মনোবৈজ্ঞানিকসকলে সৃজনীশক্তিৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলোৱা চাৰিটা কাৰণ দেখুৱাইছে। ইয়াক ইংৰাজীত 4P বুলি কোৱা হয়।

- (ক) সৃজনীশীল পৰিণাম পদ্ধতি (Creative product approach.)
- (খ) সৃজনীশীল প্ৰক্ৰিয়া পদ্ধতি (Creative process approach))
- (গ) সৃজনীশীল ব্যক্তি পদ্ধতি (Creative person approach)

টোকা

(ঘ) সৃজনীশীল পৰিস্থিতি পদ্ধতি আৰু প্ৰেছ (Creative situational approach or press.)

কাৰকবোৰ পৰীক্ষা কৰো আহক :

(ক) সৃজনশীল বস্তুবোৰ মূল্যায়নৰ বাবে সহজে উপলব্ধ হয়। ইয়াৰ অৱয়বৰ বিষয়ে চাব আৰু শুনিবও পাৰি। সৃজনাত্মক পদাৰ্থবোৰৰ মাজত থকা তাৰতম্য বিচাৰ কৰিবলৈ উচ্চ পৰ্যায়ৰ মূল্যায়ন প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰয়োজন হয়। সাধাৰণতে সৃজনীশীল পদাৰ্থবোৰ দুটা দিশৰ পৰা মূল্যায়ন কৰা হয় : প্ৰথমটো ব্যক্তিজনৰ দিশৰ পৰা আৰু দ্বিতীয়টো সামাজিক দিশৰ বা দুয়োটা দিশৰ পৰা। সময় সাপেক্ষে এইসমূহৰ মূল্যায়ন কৰিব পৰা যায়। যিটো বেডিঅ'ৰ এটা সময়ত অতি আৱশ্যকীয় বুলি বিবেচিত হৈছিল তাৰ আজি সমাদৰ কমি গৈছে। ঠিক তেনেদৰে টেপৰেকৰ্ডাৰতো এটা সময়ত বৰ মূল্যবান হিচাবে গণ্য হৈছিল যদিও এতিয়া তেনে অৱস্থা নাই। মৌলিকতাৰো এটা সময়সীমা থাকে। আজি যিটো বস্তুৰ মৌলিকতা আছে কালিলৈ বা পিছৰ বছৰ বা এটা দশকৰ ভিতৰত হয়তো তাৰ মৌলিকতা নাথাকিবও পাৰে কিয়নো ধাৰণাবোৰৰো এটা নিৰ্দিষ্ট সময়সীমা থাকে।

(খ) সৃজনীশীল প্ৰক্ৰিয়া মানে হ'ল মানুহে কেনেকৈ চিন্তা কৰে : প্ৰক্ৰিয়াটো সৃজনীশীল চিন্তা ধাৰাৰ বিভিন্ন স্তৰবোৰৰ বিষয়ে আগতে আলোচনা কৰা হৈছে কিন্তু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে সময়সীমা নিৰ্ধাৰণ কৰি দিয়াটো সম্ভৱ নহয়। 'A'ৰ মনত যিটো কথা আজি হঠাতে উদ্ভৱ হ'ব সি হয়তো 'B'ৰ ক্ষেত্ৰত কালিও হ'ব পাৰে। প্ৰত্যেকজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে প্ৰস্তুতকৰণৰ প্ৰক্ৰিয়াটো এজনৰ আনজনতকৈ বেলেগ কিয়নো কোনোবাই হয়তো মহাপ্ৰস্তু, উপন্যাস আৰু চুটি গল্প ইত্যাদি ধৰণৰ বস্তুবোৰ পঢ়ে কোনোবাই নপঢ়ে।

প্ৰত্যেক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰে সাৱলীলভাৱে প্ৰথমে প্ৰথমে চিন্তা কৰাৰ ক্ষমতা বেলেগ বেলেগ। আনকি সাবলীলতাৰ ক্ষেত্ৰতো তেওঁলোক শব্দৰ সাবলীলতা আৰু সংগৃহীত সাবলীলতা আদি ভাগত বিভক্ত নমনীয়তাও আন এটা দিশ য'ত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ মাজত ভিন্নতা দেখা যায়। সৃজনীশক্তিৰ ক্ষেত্ৰত চলা গৱেষণাই দেখুৱাইছে যে একমুখী চিন্তাধাৰা আৰু বহুমুখী চিন্তাধাৰাৰ মাজতো বহুত পাৰ্থক্য আছে। নিৰীক্ষণৰ পৰা দেখা গৈছে যে মানুহৰ চিন্তাধাৰাৰ এটা উপায় হৈছে অনুকৰণ।

(গ) মানুহ এজন কেনেকুৱা তাক সেই মানুহজনৰ সৃজনীশীল কাৰ্য্যহে স্পষ্ট কৰে। সৃজনীশীল কোন? এজন মানুহ সৃজনীশীল হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত ব্যক্তিত্বৰ কোনকেইটা গুণে সহায় আগবঢ়াই? সৃজনীশক্তি প্ৰতিভাৰ বিশিষ্টতা এটা কাৰক যাৰ ওপৰত যথেষ্ট কাম কৰিলগীয়া আছে। সাধাৰণ মানুহ ক্ষেত্ৰত দুয়োটাৰ মাজত coefficient of correlation নিম্নমানৰ। যদিহে ই +0.36 হয় তেন্তে ই নিম্নমানৰ হ'লেও ধনাত্মক দিশৰ correction ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ক্ষেত্ৰত যাৰ IQ, 120ৰ ওপৰত তেওঁলোকৰ coefficient of correlation হ'ল '0' (শূন্য)। সৃজনীশীল হ'বলৈ কিছু পৰিমাণে বুদ্ধিয়ক হ'ব লাগে

বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। কিন্তু বেছি বুদ্ধিয়ক হ'লেই যে বেছি সৃজনশীল হ'ব তাক ডাঠ ক'ব নোৱাৰি।

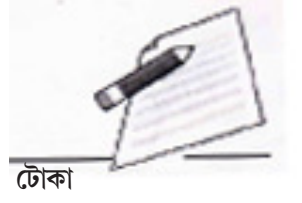
ব্যক্তিত্বৰ পৰীক্ষাবিলাকে দেখুৱাইছে যে এজন সৃজনশীল মতা মানুহ যিকোনো পৰিস্থিতিৰ প্ৰতি বৰ সংবেদনশীল যিটো স্ত্ৰী চৰিত্ৰৰ অন্তৰ্ভুক্ত। সেইদৰে সৃজনশীল মহিলাই ডাঙৰ ডাঙৰ সংকটৰ সন্মুখীন হৈ তাক সমাধান কৰিব পাৰে আৰু ই সাধাৰণতে পুংলিংগ চৰিত্ৰৰ অন্তৰ্ভুক্ত। দেখা গৈছে যে সৃজনশীল স্ত্ৰী-পুৰুষ প্ৰকৃতিৰ আৰু সৃজনশীল পুৰুষ স্ত্ৰীৰ প্ৰকৃতিৰ হয়।

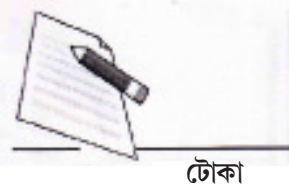
সৃজনশীল ব্যক্তিসকলৰ অন্যান্য একেধৰণৰ চৰিত্ৰবোৰ যেনে- প্ৰভুত্বপ্ৰিয়, আত্মবিশ্বাস, কথকী, চতুৰ, দক্ষতাপূৰ্ণ, ক্ৰোধী, স্বার্থপৰ, সলসলীয়া, প্ৰত্যয়কাৰী, নিজৰ ভয়ভাব আৰু অসুবিধাবোৰ মুক্তভাৱে প্ৰকাশ কৰা।

তেওঁলোকে সাধাৰণ বাধা বিঘিনিবোৰ আওকাণ কৰাৰ ক্ষমতা ৰাখে আৰু স্বাধীনচিত্তীয়া মনৰ, নিৰ্দিষ্ট গতিত তেওঁলোকৰ নিজস্ব কাৰ্যকলাপবোৰ কৰি যায়, মনোবৈজ্ঞানিক দৃষ্টিৰ পৰা চাবলৈ গ'লে তেওঁলোকৰ বহুত মগজ আছে, নমনশীল ইত্যাদি। এই সকলোবোৰ গুণৰ অধিকাৰী হ'লেই যে সৃজনশীলতা থাকিব তেনেও নহয়, কিন্তু কিছুমানৰ আন কিছুমানতকৈ ভাল ধাৰণা বা বস্তু বনাব পৰা ক্ষমতা থাকে।

(ঘ) সৃজনশীল পৰিৱেশ এটায়ো কেতিয়াবা এজন ব্যক্তিক সৃজনশীল কৰি তুলিব পাৰে। কিছুমান প্ৰধান কাৰক যিবিলাকৰ পৰা এনেধৰণৰ কথা প্ৰকট হ'ব পাৰে, যেনে - শিশু অৱস্থাৰ মনত ৰৈ যোৱা অসুখী অৱস্থা, কোনো শিশুৰে অভিভাৱকৰ পৰা পোৱা উপৰিষ্ণ সন্মান, ধাৰণাৰ উদঘাটন আৰু পৃথিৱীক সমাধান সূত্ৰ উলিয়াবলৈ পূৰ্বতেই দিয়া অনুমোদন, শিশু আৰু অভিভাৱকৰ মাজত ওচৰ সম্বন্ধ নথকা, ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত গুৰুত্ব প্ৰদান, সঘনাই এঠাইৰ পৰা আন এখন ঠাইলৈ বা এটা সাংস্কৃতিক পৰিৱেশৰ পৰা আন এটা সাংস্কৃতিক পৰিৱেশলৈ বা এখন দেশৰ পৰা আন এখন দেশলৈ ঘূৰি ফুৰা ব্যক্তি যাৰ ফলত এক স্বাধীনচিত্তীয়া মনোভাৱ জন্মে, কিছু পৰিমাণে লাজুকীয়া, শিশু অৱস্থাত আৰু কৈশোৰ অৱস্থাত অকলশৰীয়াকৈ বা পৃথককৈ ৰখা, বৃত্তিগত চিনাকিৰ ক্ষেত্ৰত স্থিতি লোৱাৰ পূৰ্বেই কোনো হেঁচা প্ৰয়োগ নকৰা ইত্যাদি।

সৃজনশীল ব্যক্তিসকলৰ প্ৰকাশভংগী সকলোৰে বেলেগ অৰ্থাৎ ই একান্তই ব্যক্তিগত। সৃজনশীল ব্যক্তি এজনে কি ধৰণে ভাবিছে, সাধাৰণ মানুহজনৰ বাবে বুজি পোৱা কঠিন। যিহেতু তেওঁৰ উদ্ভা, মনোভাব, মানদণ্ড তাতকৈও বেছি 'প্ৰেৰণা' আদি কাৰকবোৰ এক অদ্ভুত/আচৰিত ৰূপত সমাহত হৈ তেওঁৰ সৃষ্টিবোৰৰ প্ৰকাশ ঘটে। এজন সৃষ্টিশীল ব্যক্তিক অসুখী শিশুকালৰ সন্মুখীন হৈছিল বুলি, ভাল ব্যক্তিত্বৰ চৰিত্ৰবোৰৰ বিকাশ ঘটিছিল বুলি, সৃজনশীল বস্তু বনাইছে বুলি আপুনি আশা কৰিব নোৱাৰে বা এই আচৰিত পৰিৱেশবোৰ সঁচা হ'ব পাৰে বা ঘটিব পাৰে বুলিও কল্পনা কৰিব নোৱাৰি।

টোকা

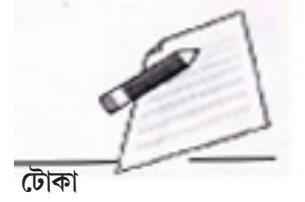
আপোনাৰ উন্নয়নৰ খতিয়ান- 2

1. স্মৰণ শক্তিবৰ্ধক এই সৃজনীশক্তিৰ ওপৰত অধ্যয়ন কৰা পদ্ধতিটোক কোৱা হয়।
(ক) 4P পদ্ধতি (খ) 4B পদ্ধতি
(গ) 4A পদ্ধতি (ঘ) 4C পদ্ধতি
2. সৃজনশীল চিন্তাধাৰাৰ স্তৰকেইটা হ'ল —
(ক) 4 টা (খ) 5 টা (গ) 3 টা (ঘ) 2 টা
3. তলত কোনটো একমুখী চিন্তাধাৰাৰ আটাইতকৈ ভাল উদাহৰণ
(ক) বিদ্যালয় (খ) ৰচনা (গ) ঘৰত কৰিব দিয়া কাম (ঘ) সূত্র
4. প্ৰত্যেক তিনি বছৰে অভিভাৱকৰ বদলিৰ সৈতে ঘূৰি ফুৰা শিশুৰ কোনটো ক্ষেত্ৰতলাভ হয়.....
(ক) বুদ্ধিমত্তা (খ) ৰিলেফকটিং চিন্তাধাৰা (গ) সৃজনশীলতা (ঘ) ন্যায়সংগত চিন্তাধাৰা

6.4 পাঠ্যক্রম আৰু সহপাঠ্যক্রমৰ জৰিয়তে সৃজনীশক্তি বিকাশৰ বাবে লোৱা যোজনাবোৰ

পাঠ্যক্রমিক বিষয়বোৰ যিবোৰৰ কাৰ্যকলাপবোৰ শ্ৰেণীকোঠাৰ ভিতৰত কৰা হয় তেনেবোৰক 'বিদ্যায়তনিক' কাৰ্যকলাপ বোলে। 'সহ পাঠ্যক্রমিক' কাৰ্যকলাপ হ'ল যিবিলাক শিক্ষকৰ দেখৰেখতে হয় কিন্তু পাঠ্যক্রমিক ক্ৰিয়াকলাপৰ বাহিৰত হয় যেনে খেল ধেমালি, তৰ্ক, ক্লাবৰ ক্ৰিয়াকলাপ যেনে- গাণ-বাজনা ইত্যাদি। পাঠ্যক্রমৰ আৰু সহপাঠ্যক্রমিক ক্ৰিয়াকলাপৰ অন্তৰ্গত বহুবোৰ ক্ৰিয়াকলাপ বিদ্যালয়ত কৰোৱা হয়। যদিহে এজন শিক্ষকে এটা বিশেষ বিষয় বিচাৰ বিমৰ্ষৰ সহায়ত শিক্ষাদান শিক্ষাদান কৰে তেন্তে বিচাৰ বিমৰ্ষক বিদ্যায়তনিকৰ অন্তৰ্ভুক্ত বুলি ধৰা হয়। যিকোনো কাৰ্যকলাপ শিক্ষকে কেনেকৈ আৰু ক'ত ব্যৱহাৰ কৰিছে তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কাৰ্যকলাপটো বিদ্যায়তনিক বা সহ বিদ্যায়তনিকৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি।

সৃজনীশক্তি বিকাশৰ বাবে বহু ধৰণৰ কাৰ্যকলাপ কৰাৰ পৰা যায়। ১৯৮০ চনত লোৱা এক সমীক্ষা অনুযায়ী ৭০০ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ প্ৰণালী ব্যৱহাৰ কৰি আমি সৃজনীশক্তি বিকাশ ঘটাব পাৰো। ইয়াৰ দুভাগত বিভক্ত কৰিব পৰা যায় (ক) প্ৰক্ৰিয়া (খ) নিৰ্দেশাত্মক সঁজুলি। প্ৰক্ৰিয়াসমূহ ব্যক্তিসাপেক্ষ আৰু ই ব্যক্তি বিশেষে বিভিন্ন হয়। নিৰ্দেশাত্মক সঁজুলিসমূহ গৱেষকসকলে কপি কৰি নিৰ্দেশবোৰ নিজে পঢ়ি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ গোটসমূহৰ মাজত ক্ৰিয়াকলাপবোৰ কৰিব পাৰে। দুয়োটা পদ্ধতিতে উদাহৰণেৰে সৈতে আলোচনা কৰোঁ।

টোকা

6.4.1. বিচাৰ বিমৰ্ষ প্ৰক্ৰিয়া :

Alex Osborn বিচাৰ বিমৰ্ষ প্ৰক্ৰিয়াৰ উদ্ভাৱক। মানুহে কিদৰে চিন্তা কৰে এই কথাটো মনোবৈজ্ঞানিক দিশৰ পৰা অধ্যয়ন কৰিছিল। বেছিভাগ মানুহে ধাৰণা এটা মূৰ্ত ৰূপ পোৱাৰ আগতেই মনলৈ অহাৰ লগে লগেই মূল্যায়ন কৰে। বেলেগে যেনে মা, দেউতা, ভাই-ভনী, সহকৰ্মী মুৰব্বী অফিচাৰ আদিয়ে ধাৰণাটোৰ বিষয়ে শুনিলে কি ক'ব সেইটো আগতেই ভাবি আমি ধাৰণাটো মনৰ পৰাই বিসৰ্জন দিওঁ। Osborn য়ে চিন্তাধাৰাবোৰ দুটা স্তৰত বিভক্ত কৰিছে (ক) উদ্ভাৱনী স্তৰ (খ) মূল্যায়ন স্তৰ। উদ্ভাৱনী স্তৰৰ বাবে তেওঁ চাৰিটা মূল নিয়মৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।

1. বিহুল মুক্তভাৱে অহা ধাৰণাৰ মহত্ব দিয়া। ধাৰণাটো হাঁহি উঠানে, বহু দামী, নে অত্যন্ত উৎসাহপূৰ্ণ প্ৰকাশ কৰাটো অত্যন্ত জৰুৰী।

2. সমালোচনাৰ পৰা দূৰত থকা। আত্মসমালোচনা বা আনৰ দ্বাৰা সমালোচনাৰ সন্মুখীন হ'ব দিব নালাগে।

3. গুণেহে গুণাত্মক চিন্তাৰ খোৰাক জগায়। যিমানে বেছি চিন্তা ধাৰা মনলৈ আহিব সিমানে ভাল মনোভাৱ মনলৈ অহাৰ অৱকাশ থাকে। সেয়েহে বেছি চিন্তাধাৰা মনলৈ অহাটোক আঁকোৱালি ল'ব লাগে।

4. মুক্তভাৱে ঘূৰি ফুৰিব লাগে। ইয়ে আপোনাৰ মনৰ ধাৰণাবোৰ অন্যৰ লগত সংযোজন কৰাত সুবিধা পায়।

আমেৰিকাৰ মনোবৈজ্ঞানিকসকলে প্ৰক্ৰিয়াৰ স্তৰৰ বাবে সেউজীয়া লাইট আৰু মূল্যায়ন স্তৰৰ বাবে ৰঙা লাইট ব্যৱহাৰ কৰে। বিভিন্ন পৰিৱেশৰ পৰা অহা 6-8 জনমান ছাত্ৰ-ছাত্ৰী ঘূৰণীয়া হৈ বহি লয় আৰু প্ৰত্যেকে তেওঁলোকৰ ধাৰণাবোৰ মুক্তভাৱে আৰু কাকো ভয় নকৰাকৈ ক'বলৈ দিয়া হয়। এই ধাৰণাবোৰ তেওঁলোকে গম নোপোৱাকৈ ষ্টেন'গ্ৰাফাৰ বা টেপৰেকৰ্ডাৰে ৰেকৰ্ড কৰি ৰখা হয়। মূল্যায়ন স্তৰত কেইবাজনো অফিচাৰ আৰু কিছু অংশগ্ৰহণকাৰী অকেলগে বহি ৰেকৰ্ড কৰি থোৱা ধাৰণাসমূহ প্ৰয়োগিক দিশৰ পৰা আলোচনা কৰে। তাৰ কিছুমান ধাৰণা ইমানেই সুন্দৰ যে তেওঁলোকৰ অফিচাৰ বিলাকেই এই বিষয়ে চিন্তাই কৰিব পৰা নাছিল।

6.4.2. গুণসমূহৰ ক্ৰমাগতকৰণ আৰু সলনিকৰণ :

সৃজনীমূলক ভাবধাৰা এক শৃংখলাবদ্ধ চিন্তা প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা উদ্ভৱ হয়। এই ধাৰণাবোৰ সৰগৰ পৰা নিজে নিজে নামি নাহে। সেয়েহে গুণবিলাক শৃংখলাবদ্ধভাৱে আৰু ক্ৰমাগতভাৱে লিখি উলিয়াব পাৰি বা সলনিও কৰিব পাৰি। প্ৰত্যেক বস্তুৰে একোটা নিজস্ব গুণ আছে অৰ্থাৎ গুণ মানে ধৰ্ম বা চৰিত্ৰ বা চাৰিত্ৰিক ধৰ্ম। আমি এখন কেলেণ্ডাৰ লৈ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ইয়াৰ গুণাগুণবোৰ ক্ৰমাগতভাৱে ক'বলৈ দিলো। এখন কেলেণ্ডাৰৰ গুণবোৰ হ'ল ইয়াৰ ডিজাইন, বিভিন্ন ধৰণৰ সমাহাৰ, মাহৰ নাম আৰু নম্বৰবোৰ বুজাবলৈ বিভিন্ন চিত্ৰকলা বা কাৰক ব্যৱহাৰ কৰা, প্ৰত্যেকটো পৃষ্ঠাতে সময়

টোকা

সাপেক্ষ বস্তু ছপোৱা, যেনে - বন্যজীৱন, প্রকৃতি, পূজাপাৰ্বন, শিশু ইত্যাদি, ইয়াৰ আকাৰ যেনে - ঘূৰণীয়া, বৰ্গক্ষেত্ৰাকাৰ, আয়তাকাৰ আদি অন্যান্য উদ্ভাৱনীমূলক আকাৰ ইয়াক প্ৰস্তুত কৰা হয়।

যদিহে আমি এখন কেলেণ্ডাৰ প্ৰস্তুত কৰাৰ সময়ত তাৰিখবোৰ ধুনীয়া কৰাৰ উপৰিও আমাৰ উদ্ভাৱনী শক্তি বা সৃজনাত্মক কলা ব্যৱহাৰ কৰি ধুনীয়া, আকৰ্ষণীয়, সুন্দৰ সুন্দৰ বিভিন্ন পৰিঘটনাৰ সন্নিবিষ্ট কৰি কেলেণ্ডাৰসমূহ এটা অপৰূপ পৰ্যায়লৈ পৰিবৰ্তিত কৰিব পাৰো। আপুনি নিজে এখন কেলেণ্ডাৰ হাতেৰে বনাওক। আপুনি আপোনাৰ কল্পনা আৰু সৃজনাত্মক কলা ব্যৱহাৰ কৰি আপুনি বিচৰা ধৰণে কেলেণ্ডাৰখন বনাওক।

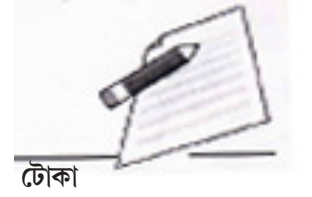
6.4.3. সৃজনীশীল কাৰ্যক সহায় কৰিবলৈ নিৰ্দেশনামূলক সঁজুলিঃ

বহুতো গৱেষক আৰু সৃষ্টিশীল মনোবৈজ্ঞানিকে বহুতো নিৰ্দেশনামূলক সঁজুলি বনাই উলিয়াইছে। Covington, Crutch field, Torrance, Cropley আৰু বহুতেই এই ক্ষেত্ৰত কাম কৰিছে। আমি তেওঁলোকক এটা গ্ৰুপৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লওঁ যাতে তেওঁলোকক একেলগে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰো। ভাৰতবৰ্ষত Nirpharake, Deshmukh, Subramania Pillai, Bhaskara, Jerial আৰু বহুতেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৃজনীশক্তি বিকাশৰ বাবে বিভিন্ন ধৰণৰ কাৰ্য আগবঢ়াইছে।

(ক) পাজল সমাধান : ইডিচনৰ মতে তেওঁৰ পুত্ৰৰ চাৰ্লেচে পাজল সমাধান কৰি খুব ভাল পাইছিল। তেওঁ নিজকে বিভিন্ন সমস্যা আৰু ধাৰণাবোৰ সৃজনাত্মকভাৱে সমাধা কৰিবলৈ সপ্তম হৈ থাকিছিল। বেছিভাগ পাজলৰ একোটাকৈ সংকেত থাকে। সেই সংকেতটো চিনাক্ত কৰি আৰু সমাধা কৰি পাজলটো সমাধা কৰিব পৰা যায়। অন্যথাই আপুনি সেই আগৰ আনুষ্ঠানিক প্ৰক্ৰিয়াই চিন্তা কৰি থাকিব আৰু কেতিয়াও সমাধা কৰিব নোৱাৰিবও পাৰে। পিটাৰ পাম্পাচ আৰু অন্যান্য কিছুমানে পাজলৰ ওপৰত কিতাপ লিখি উলিয়াইছিল। ভাৰতীয় পৰিৱেশৰ কিছুমান পাজলৰ সমাহাৰ ‘আমাৰ লীলাবতী’ ভাস্কৰাচাৰ্যৰ দ্বাৰা সংগৃহীত। আপুনি এই ক্ষেত্ৰত ‘Illustrated weekly of India’ৰ Isae Asimov's পৃষ্ঠাৰ কথাও ইয়াত মনত পেলাব পাৰে।

(খ) সাঁথৰৰ সমাধান : ৰজা আলেকজেণ্ডাৰে সাঁথৰৰ যোগ আৰু সমাধানৰ বাবে ভাৰতৰ ঋষিক আমন্ত্ৰণ জনাইছিল। পুৰণি কালৰে পৰা ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ সাহিত্যত সাঁথৰৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। আইতাকসকলে তেওঁলোকৰ নাতিনাতিনীৰ সাঁথৰবোৰ সমাধান কৰিবলৈ কৈছিল। প্ৰত্যেক ৰাজ্যৰে নিজৰ সাহিত্যত নিজা নিজা সাঁথৰ আছিল। সাঁথৰৰ যোজন আৰু সমাধান দুয়োটায়ে সৃজনীশীলতা গুণ বঢ়াবৰ বাবে বিদেশত লোৱা প্ৰণালী ‘synectic’ৰ দুয়োটা মূল তত্ত্বৰ সৈতে একে। ইয়ে ‘আচৰিতৰ পৰা পৰিচিত বিচৰা’ আৰু ‘পৰিচিতৰ পৰা আচৰিত বিচৰা’ কাৰ্য কৰোৱায়। বেছিভাগ সাঁথৰ সাদৃশ্যতা, পোনপটীয়া, সহজ, প্ৰতীক আৰু অনুমানৰ ভেটিত বনোৱা হয়।

(গ) বিকেন্দ্ৰীকৃত চিন্তাধাৰাৰ প্ৰশ্নবোৰ : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নবোৰৰ এটাতকৈ বেছি

টোকা

উত্তৰ থাকে। শিশুবিলাকে বিভিন্ন ধৰণৰ উত্তৰ দিব পাৰে যদিও সকলোবোৰ একে সদৃশ। আজিকালিৰ পৰীক্ষা ব্যৱস্থাত আমি কেবল এটা উত্তৰ থকা প্ৰশ্নহে ব্যৱহাৰ কৰাৰ ওপৰত জোৰ দিও তাকো শিক্ষকে শিকোৱা উত্তৰটোৰ ওপৰতে বেছি জোৰ দিয়া হয়।

(ঘ) **বহস্যময় বিষয় :** শিশুহঁতক কিছুমান পৰিঘটনা, যেনে - এটা বিষয়, এটা চুৰিকাৰ্য বা এটি হিংসা কাৰ্য ওপৰত চিন্তিত কৰিব দিয়া য'ত তেওঁলোকে এজন ডিটেকটিভৰ দৰে ঘটনাটো চিন্তা চৰ্চা কৰিব লাগে। শিশুহঁতে অতি আনন্দেৰে এই বহস্যময় পৰিঘটনাটো সমাধান কৰিবলৈ যত্নপৰ হয়।

(ঙ) **ফলাফলদায়ক পৰিস্থিতি :** শিশুহঁতক এটা অসম্ভৱ পৰিস্থিতি দিয়া হয় আৰু এনে পৰিস্থিতি হ'লে কি কৰিব আৰু তাৰ ফলাফল কি হয় তাক বিবেচনা কৰিব দিয়া হয়। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে এনে কল্পনাপ্ৰসূত পৰিস্থিতিৰ বিভিন্নধৰণৰ ফলাফলবোৰ বিচাৰি বৰ আনন্দ পায়। কিছুমানেটো বৰ দীঘলীয়াকৈ কামটো চিন্তা কৰি এক এনে দূৰদৰ্শী উত্তৰ প্ৰদান কৰে যে বয়সীয়া ব্যক্তিয়েও উত্তৰটো শুনি আচৰিত হৈ পৰে কাৰণ হইতো তেওঁলোকেও তেনেদৰে সমাধান কৰিব পাৰি বুলি ভবাই নাছিল।

(চ) **সাধু কথা লিখন :** এই ক্ষেত্ৰত শিশুহঁতক কাহিনীটো শুনাই তাৰ নামাকৰণ কৰিবলৈ দিয়া হয়। ইয়াত তেওঁলোকৰ সৃজনীশক্তিৰ প্ৰকাশ পায়। কেতিয়াবা সাধুকথাৰ পাতনিটো দি মূল সাধুটো লিখিবলৈ কোৱা হয়, কেতিয়াবা আধৰুৱা সাধুটো সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ আৰু কেতিয়াবা সাধুটোৰ নামটো দি সম্পূৰ্ণ সাধুটো বনাবলৈ কোৱা হয়।

(ছ) **কবিতা লিখন :** ই আন এক প্ৰকাৰৰ নিজৰ সৃজনীশক্তি প্ৰকাশৰ উপায়। য'ত সিহঁতে নিজৰ ধৰণেৰে কবিতাটোৰ নামাকৰণ কৰে, আধা লিখা কবিতাটো সম্পূৰ্ণ কৰে, আৰু নামাকৃত কবিতা এটাৰ বাবে কবিতাটো লিখে।

(জ) **সাঁথৰৰ যোজন :** নিজৰ সৃজনীশক্তি প্ৰকাশ এই উপায়টোত শিশুহঁতে আধা কোৱা সাঁথৰ এটা সম্পূৰ্ণ কৰে নতুবা নামাংকণ কৰা সাঁথৰটো নিজাকৈ এটা সাঁথৰ কৰি উলিয়ায়।

6.4.4 কিছু অন্যান্য ধাৰণা :

বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন লিখকসকলে সৃজনীশক্তি বঢ়াবলৈ সৃষ্টি কৰা কিছুমান ধাৰণা তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

(ক) কেতিয়াবা তিনিটা বা চাৰিটা বৰ্ণ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত দি প্ৰত্যেক বৰ্ণৰ পৰা এটাকৈ শব্দ বনাবলৈ কোৱা হয় আৰু এনে শব্দ বনাবলৈ দিয়া হয় যাতে শেষত শব্দ কেইটা লগ লগালে এটা অৰ্থবহ বাক্যৰ সৃষ্টি হয়।

(খ) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তলৰ শব্দকেইটাৰ যিকোনো এটাত নিজাববীয়াকৈ একোখন চিত্ৰ বা ৰঙীণ চিত্ৰ অংকন কৰিবলৈ দিয়া হয়। শব্দ যেনে - সমতা, গণতন্ত্ৰ, অহিংসা ইত্যাদি।

(গ) প্ৰত্যেক সংস্কৃতিৰে পৰীৰ দেশৰ সাধু আছে। যিয়ে কল্পনাৰ খোৰাক যোগায়। সংস্কৃত, হিন্দী, ইংৰাজী আৰু অন্যান্য ভাষাত এনে বহুতো পৰীৰ সাধু কথা আছে।

টোকা

আনকি চাইল প্ৰিকচনৰ সাধুকথাবোৰে এই ক্ষেত্ৰত প্ৰচুৰ পৰিমাণে প্ৰেৰণা যোগাব পাৰে। এই ক্ষেত্ৰত Jules verne, Aldoes Husley আদি লিখকসকলৰ নাম উল্লেখযোগ্য।

(ঘ) ধাৰণা বন্দী প্ৰণালী : আমি সকলোৱে সাৰপাই থকা অৱস্থা আৰু শুই থকা অৱস্থাৰ বিষয়ে জানো। এই দুই স্তৰৰ মাজৰ সময়খিনি সৃজনীশক্তি চিন্তাধাৰাৰ ভঁৰাল। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক তেওঁলোকৰ বিচনাৰ কাষত সদায় এডাল পেন্সিল আৰু এখন বহী থ'বলৈ ক'ব লাগে। যেতিয়া তেওঁলোকৰ টোপনি আহিবলৈ আৰম্ভ কৰে তেনে সময়তে কেতিয়াবা কিছুমান ভাল ভাল আচৰিত ধৰণৰ ধাৰণা মনলৈ আহে। তেনে অৱস্থাতে তেওঁলোকে সেইখিনি লিখি থৈছে শুব লাগে। দুই বা তিনি দিন মানৰ পাছত সেই ধাৰণাবোৰ এদিনাখন চাই ধাৰণাবোৰক বিকশিত কৰাৰ চেষ্টা চলাব পাৰে।

6.4.5. প্ৰশ্নবান :

শিক্ষক বা গৱেষকসকলে কিছুমান প্ৰশ্ন প্ৰস্তুত কৰিব পাৰে যিবোৰে তেওঁলোকৰ সৃজনীশক্তি বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত পোষকতা কৰিব পাৰে।

1. পুনঃ নিৰূপণ কৰা প্ৰশ্নবোৰ : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বস্তু, প্ৰাণী আৰু পৰিঘটনাটোৰ পুনঃ নিৰূপণ কৰিবলৈ কোৱা হয়। এনেধৰণৰ প্ৰশ্নই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ এক নতুন দৃষ্টিকোষৰ সৃষ্টি কৰাত সহায়ক হয় আৰু তেওঁলোকে বস্তুটোৰ অসাধাৰণ চৰিত্ৰ আৰু নিৰ্ধাৰিত কথাৰ ওপৰিও যে কিবা নতুন চিন্তা কৰিব পাৰি তাৰ বাবে সজাগ হ'ব।

(ক) কলম এটা কিয় পানীৰ নলৰ নিচিনা।

(খ) ঘড়ী আৰু কেলেণ্ডাৰৰ মাজত কি পাৰ্থক্য আছে।

(গ) মুখ আৰু টিভিৰ মাজত কি সাদৃশ্য আছে।

2. ফলাফলযুক্ত প্ৰশ্ন : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নবোৰ এনেকুৱা কিছুমান পৰিস্থিতিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি কৰা হয় যিবোৰ নেকি কেতিয়াও ঘটনা নাই বা আগলৈও হয়তো নঘটে। এনেবোৰ প্ৰশ্নই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কল্পনাশক্তিৰ বিকাশ ঘটাই তাৰ ফলাফলবোৰ বিচাৰি উলিওৱাত সহায়ক হয়। তলত কিছু প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা কৰা হ'ল—

(ক) ধৰা হ'ল হঠাতে পৃথিৱীৰ পেট্ৰ'ল বিতৰণ বন্ধ হৈ গ'ল।

(খ) যদিহে এইটো আকাৰৰ নিয়মাৱলী বিপৰীতে হয়।

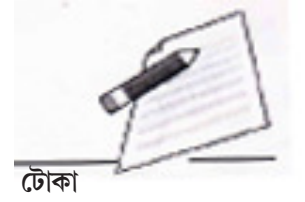
(গ) ধৰিলোৱা হ'ল পৃথিৱীৰ সকলো মানুহ পাগল হৈ গ'ল।

3. আনুমানিক প্ৰশ্ন : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নৰ ক্ষেত্ৰত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে তেওঁলোকৰ ওচৰত থকা দাতা (গ্ৰহণ কৰা শিক্ষণ)ৰ উপৰিও আৰু তেওঁলোকৰ ব্যক্তিত্বৰ চৰিত্ৰবোৰ সহায়েৰে তাক চালিজাৰি চায়।

(ক) যদি তুমি এটা বেংকৰ মেনেজাৰ আছিল?

(খ) যদি হঠাতে তুমি এটা পৰৱৰ্তী হৈ যোৱা?

4 উদ্ভেজক প্ৰশ্নবোৰ : ধৰা হ'ল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক সাহিত্যৰে এটা অংশ শিকাই

টোকা

থকা হৈছে বা পঢ়িবলৈ দিয়া হৈছে আৰু আগতেই সক্ৰিয় হৈ কিদৰে সমস্যা সমাধান কৰিব এনেধৰণৰ প্ৰশ্ন সেই অংশটোৰ আধাৰত সোধা হ'ব। এনেধৰণৰ প্ৰশ্নই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কল্পনাৰ উৰ্বৰত গৈ সাহিত্যৰ সেই অংশত নথকা কথাও ভাবিবলৈ শিকায়।

(ক) গান্ধীজী যদি আজিও জীয়াই থাকিলহেঁতেন তেওঁ এতিয়া কি কি কৰিলেহেঁতেন?

(খ) তোমাৰ দৃষ্টিত শ্ৰীকৃষ্ণ আজিৰ দিনতো এজন শুদ্ধ নেতা বুলি বিবেচিত হ'বনে?

5 নতুন সম্বন্ধৰ সন্ধানত সোধা প্ৰশ্নবোৰ : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নবোৰ কেতিয়াবা হাস্যস্পদ যেন অনুভৱ হয় আৰু ই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নিৰাশাৰ ভাব জগাব পাৰে, কিন্তু পিছত ইয়ে তেওঁলোকক আমোদো দিব পাৰে।

(ক) মাহ এটা এক মাইল নেকি?

(খ) দিনটো এটা সপ্তাহ নেকি?

6. বহুমুখী প্ৰশ্নবোৰ : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নবোৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক এটা প্ৰশ্ন এটা উত্তৰ ধৰণৰ স্থিৰ কথাবোৰৰ পৰা চিন্তাধাৰাবোৰ আঁতৰাই আনি এটা প্ৰশ্নৰ যে সদৃশ্য থকাৰ বহুতো উত্তৰ হ'ব পাৰে তেনে মনোভাবৰ সৃষ্টি কৰোৱায়। মোল আৰু সময় কোনোটোৱেই এনেধৰণৰ একে সদৃশ্য উত্তৰৰ ওপৰত কোনো বাধা আৰোপ নকৰে।

(ক) টাউনখন বোকাৰ তলৰ পৰা উদ্ধাৰ হ'ল। টাউনখন বোকাৰ তললৈ সোমাই যোৱাৰ কাৰণ কি কি হ'ব পাৰে—

(খ) এটা পুখুৰী ঘঁৰিয়ালেৰে ভৰি আছে। পুখুৰীটোৰ মাজত এটা খুঁটা আছে। তোমাক এডাল শকত ৰচি দিয়া হ'ল। তোমাৰ কামটো হ'ল তুমি সেই মাজত থকা খুঁটাটোত সেই ৰচিজালেৰে এটা গাঁঠি মাৰিব লাগে।

7. পূৰ্বতে ধাৰণা লোৱা চেলঞ্জিং প্ৰশ্নবোৰ : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নবোৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পৃথিৱীৰ বাবে প্ৰয়োজনমূলক কৰ্তব্যবোৰ বুজি পোৱাত সহায় কৰে। পূৰ্বৰ ধাৰণাবোৰ যিবোৰ বহুকালৰ পৰাই গ্ৰহণ যোগ্য হৈ আছে তেনেবোৰ প্ৰশ্নকে ইয়াত সোধা হয়। এনেধৰণৰ প্ৰশ্নাৱলীয়ে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনলৈ নতুন দৃষ্টিকোণৰ আবিৰ্ভাৱ কৰে।

(ক) আমি কিয় পিতৃ-মাতৃক শ্ৰদ্ধা কৰিব লাগে বুলি কিয় সোধা হয়?

(খ) আদৰ্শ বাক্যৰ ছংকাৰ, ট্ৰেডমাৰ্কৰ সূচক পত্ৰ ইত্যাদি?

8. ভৱিষ্যতৰ সমস্যা সমাধানৰ প্ৰশ্নবোৰ : এনেধৰণৰ প্ৰশ্নবো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে গঠিত আৰু পুনঃগঠিত কৰিব লাগে যিটোৱে তেওঁলোকৰ উদ্ভাৱনী শক্তি বিকাশত যথেষ্ট সহায়ক হ'ব। এইবিলাকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কোনো বস্তুৰ ওপৰত বেলেগ বেলেগকৈ ভাবিবলৈ শিকাই আৰু ইয়ে তেওঁলোকৰ চিন্তাধাৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াত বিভিন্নতা আনি দিয়ে।

(ক) সুৰংগ বনোৱা মেচিনটোৱে পথত ভিৰ সৃষ্টি নকৰাকৈয়ে কামটো কৰে।

(খ) আপেল চিঙা মেচিনটো (গ) এটা ভাল ছাতি (ঘ) এটা নতুন গাখীৰৰ বটল।

টোকা

শিশুৰ সৃজনীশক্তি বিকাশ

যেতিয়া আমি এনেধৰণৰ প্ৰশ্নবোৰ দিও তেতিয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত এক শংকাৰ পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি হয়। যিটো শিক্ষকসকলে অতি সহনশীলতাৰে পৰিৱেশটো সুস্থ কৰি তুলিব লাগিব। তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক এইটোৰ ওপৰত লিখি উলিয়াব দিব লাগিব। যদি এজন ছাত্ৰইয়ো বাধা প্ৰদান কৰে তেন্তে বাকীসকলেও চিন্তা কৰিব এৰি দিব। প্ৰক্ৰিয়াটো তলত দিয়া দৰে হ'ব লাগে—

(ক) লিখন স্তৰ

(খ) ক্লাষ্টাৰিং স্তৰ (উত্তৰ সমূহ ব'ৰ্ডত লিখা থাকিব)

(গ) পুনৰ সংযোজন স্তৰ (ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ভাবিবলৈ ক'ব আৰু ধাৰণাবোৰ পুনঃ সংযোজন কৰিবলৈ ক'ব)

6.4.6. আৰু কিছু ক্ৰিয়াকলাপ :

তলৰ কাৰ্যকলাপবোৰ বিভিন্ন উৎসৰ পৰা লোৱা হৈছে। এইবোৰ ব্যৱহাৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৃজনীশক্তি বৃদ্ধিত সহায়ক হয়। এইবোৰ তলত দিয়া হ'ল—

1. সংবেদনশীলতাৰ প্ৰশিক্ষণ :

(ক) মেঘখিনিক কি কি আকৃতিত তুমি দেখিছা?

(খ) এইবিল্ডিংটোত তুমি কি শব্দ শুনিবলৈ পাইছা?

(গ) বিভিন্ন বীণবোৰ স্পৰ্শৰ সহায়ত তাৰ শুদ্ধ নামটো কোৱা।

(ঘ) যেতিয়া তুমি এখন ঠাইৰ ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ বাবে লৈছা, তাত তুমি কোনোধৰণৰ বিভিন্ন গোক পোলা কোৱা।

6.5. সৃষ্টিশীলতা বিকাশৰ বাবে শিকন সামগ্ৰী

শিক্ষকজনে যেতিয়া সৃষ্টিশীলতাৰ বিকাশ ঘটাবৰ বাবে আগ্ৰহী তেওঁ নিশ্চয় ধৈৰ্য, মুক্তমন আদিৰ প্ৰয়োজন আৰু উত্তেজনা খং, হতাশা আদি নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব লাগিব। তেওঁ বিমোৰত পৰিলেও ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগত কাম কৰিব লাগিব। ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক যথেষ্ট স্বাধীনতা দিব লাগিব, যতে ভাল পায় তাত বহিব দিব লাগিব, আন কথাত তেওঁ শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বিশৃংখলতা সহজ ভাবে ল'ব লাগিব। যিসকল শিক্ষকে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সৃষ্টিশীলতাৰ বিকাশ ঘটাব বিচাৰে তেওঁলোকলৈ টোৰেঙ্গ আৰু মিয়াচে কেইটামান সূত্ৰ আগবঢ়াইছে:

(ক) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ভাবক সন্মান জনাওক।

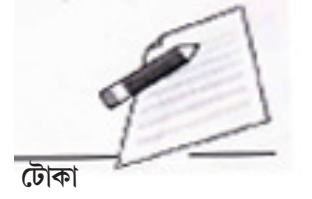
(খ) কাল্পনিক আৰু অগতানুগতিক চিন্তাক সন্মান জনাওক।

(গ) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক দেখুয়াব লাগিব যে তেওঁলোকৰ চিন্তাৰ মূল্য আছে। নিজা উদ্যোগত কৰা শিকনৰ উৎসাহ জনাব আৰু মূল্যায়ন কৰিব লাগে।

(ঘ) মূল্যায়ন কাৰণ আৰু ফলাফলৰ লগত সংযোগ ঘটাব লাগে।

বেচৰকাৰী অনুষ্ঠানৰ সদস্য বা শিক্ষকৰ শিকন সামগ্ৰী প্ৰস্তুতৰ কাৰণেও

গুৰুত্বপূৰ্ণ। তেওঁলোকে প্ৰস্তুত কৰা ক্ৰিয়াকলাপ বা পাঠদানত সামগ্ৰীও তলৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ পৰিলক্ষিত হ'ব লাগিব।

টোকা

(ক) ক্ৰিয়াকলাপ সমূহত কেইবাটাও সাম্ভাব্য প্ৰতিক্ৰিয়া থাকিব লাগিব।

(খ) ক্ৰিয়াকলাপবোৰ মুকলিমুৰীয়া হ'ব লাগিব।

(গ) ক্ৰিয়াকলাপবোৰ বোধগম্য হ'ব লাগে যাতে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নমনীয় চিন্তনৰ বাবে সহায় কৰিব পাৰে।

(ঘ) ক্ৰিয়াকলাপবোৰ ব্যক্তিৰ সামৰ্থ যেনে - বাকপটুতা, নমনীয়তা, মৌলিকতা, অনুসন্ধিৎসামূলক, দৃঢ়সংকল্প, বিস্তৃত ব্যাখ্যা আৰু সমস্যাৰ প্ৰতি সংবেদনশীল আদি বিকাশ কৰিব পাৰে।

(ঙ) ক্ৰিয়াকলাপবোৰ তৎক্ষণাৎ প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰিব পাৰে, কিন্তু সেইবোৰত শ্ৰেণীৰ মূল্য থাকিব লাগিব।

(চ) আপুনি বহুতো সাঁথৰ, কৌতুক, বহুসময় কাহিনী আৰু বিভিন্ন ভাবৰ প্ৰশ্নবোৰ সংগ্ৰহ কৰক যাতে সেইবোৰ শ্ৰেণীত ব্যৱহাৰ কৰাবৰ বাবে সাজু থাকে।

(ছ) ক্ৰিয়াকলাপবোৰে কল্পনাৰ প্ৰস্তুত হ'ব লাগিব, আৰু গতানুগতিক আচৰণৰ বাবে জোৰ দিয়া উচিত নহয়।

(ঝ) সৃষ্টিশীলতাৰ গৱেষকসকলে প্ৰস্তুত কৰা আৰ্হিৰ ওপৰত ক্ৰিয়াকলাপবোৰ হ'ব পাৰে।

(ঞ) ক্ৰিয়াকলাপবোৰ পাঠ্যপুথিৰ পাঠৰ সম্প্ৰসাৰণ, ব্যয়েহে প্ৰাসংগিক হ'ব লাগিব।

(ট) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকল সম্ভাৱনাপূৰ্ণ নেতা হ'বলৈ শিক্ষকে তেওঁলোকক শ্ৰেণীত কল্পনাপ্ৰসূত গল্প আদি ক'ব লাগিব।

(ঠ) ক্ৰিয়াকলাপবোৰ সৃষ্টিশীলতা বিকাশৰ ক্ৰিয়াকলাপ হ'ব পাৰে যদিহে শিক্ষকে সেইবোৰ বেলেগ দিশৰ পৰা চায়।

(ড) সাধাৰণ ক্ৰিয়াকলাপৰ কিছু যোগ বিয়োগ ঘটাই সৃষ্টিশীলতা বিকাশৰ ক্ৰিয়াকলাপ কৰিব পাৰে।

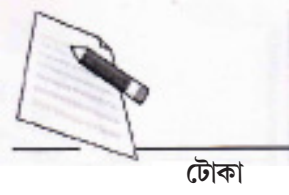
(ঢ) আপোনাৰ সংস্কৃতি বা সম্পদসমূহৰ আখ্যান, উপখ্যান সংগ্ৰহ কৰক, এইবোৰে তেওঁলোকক উৎসাহ যোগাব বা সৃষ্টিশীলতাৰ সহায় বাঢ়িব।

(ণ) মহাকাব্যৰ গল্পপুথি আৰু সংস্কৃতিৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ সাহিত্য সংগ্ৰহ কৰি জমা কৰিব পাৰে।

এডবাৰ্ড দি কোনোৰ পাৰ্টী চিন্তাৰ ওপৰত কৰা কামৰ ইয়াত মূল্য আছে। তেওঁৰ প্ৰকল্প আছিল যে আমি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক চিন্তা কৰিবলৈ নিশিকাও। ভাৰতবৰ্ষত পৰিস্থিতি বেছি প্ৰযোজ্য যিহেতু আমি পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ কাৰণে মুখস্থ বিদ্যাত যোৰ দিও। জিজ্ঞাসামূলক কেন্দ্ৰৰ সলনি শ্ৰেণীকোঠাবোৰ পাঠ শুনাৰ কোঠা হৈছে।

6.6 সৃষ্টিশীলতা বিকাশ কাৰ্যত তথ্য সংযোগ কৌশলৰ ভূমিকা

সৃজনশীলতা বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষকে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা বহুতো তথ্য সংযোগ

কৌশলৰ আহিলা পোৱা যায়। এইধৰণে ওচৰতে পোৱা কিছুমান আহিলা হ'ল— ব্লেক ব'ৰ্ড, পোষ্টাৰ, চাট, শ্ৰাব্য যন্ত্ৰ, অভাৰহেড প্ৰজেক্টৰ আৰু কেতিয়াবা কেতিয়াবা কম্পিউটাৰ। ওপৰত উল্লেখ কৰা ত্ৰিভুজাকলাপবোৰ উপস্থাপন কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ইয়াৰ প্ৰতিটো আহিলা ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে ব্লেকব'ৰ্ড বা ছাটত এখন ছবি উপস্থাপন কৰিব পাৰি আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে ইয়াৰ সহায়ত গল্প লিখিব পাৰে আৰু শ্ৰাব্য যন্ত্ৰত গল্প এটা অংশ ৰেকৰ্ড কৰি বক্তাই শুনাই সেইটো সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ দিব পাৰে। কম্পিউটাৰত বিভিন্ন ধৰণৰ আকৃতি পোৱা যায় আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সেইবোৰ ব্যাখ্যা কৰিব দিব পাৰে। ৱেবচাইটত বহুতো সাঁথৰ আৰু কৌতুক পোৱা যায়, ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সেইবোৰ আনৰ সহায় নোলোৱাকৈ নিজাববীয়াকৈ সমাধা কৰিব পাৰে। বহুসময় দৃশ্য আৰু বিভিন্ন ধৰণৰ চিন্তামূলক প্ৰশ্ন কম্পিউটাৰত ছবিৰ সহায়ত অবতারণা কৰিব পাৰে, যিবোৰ সমস্যা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে ভালদৰে বুজি লৈ সৃজনশীলভাৱে কম্পিউটাৰত সংশ্লেষণ কৰিব পাৰে আৰু যিবোৰ বিতংভাৱে কৰোতে নতুন নতুন প্ৰতিক্ৰিয়া আহিব পাৰে। এই কেইটা কিছুমান পৰামৰ্শ। শিক্ষকে তথ্য সংযোগ কৌশল সাঁজুলি ব্যৱহাৰ কৰি সৃষ্টিশীলতাৰ বাবে বহুতো কাম কৰিব পাৰে।

গ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 3

- মগজুলৈ অহা চমকলগা চিন্তা কোনে বিকাশ কৰিছিল...

(ক) কোভিঙন	(খ) ক্লাট্চ ফিল্ড
(গ) ওচবৰ্ণ	(ঘ) ক্ৰেপলি
- সাঁথৰ সজাটো..... কৌশলৰ নিচিনা

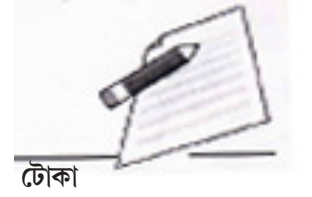
(ক) চিনেকটিক	(খ) মগজুলৈ অহা চমকলগা চিন্তা
(গ) বিশেষ গুণ তালিকা আৰু পৰিবৰ্তন	(ঘ) পাৰ্শ্বীয় চিন্তা
- কৌতুক সমাধানৰ কৌশলৰ পথ পাবলৈ..... প্ৰয়োজন

(ক) শব্দ	(খ) বোধগম্য হোৱা
(গ) পথৰুদ্ধ	(ঘ) স্কিউ
- ১৯৫০ দশকত সৃষ্টিশীলতাৰ ফালে সকলো মনোবৈজ্ঞানিক আগ্ৰহাৰিত কৰিব পৰা প্ৰথম মনোবৈজ্ঞানিকজন হ'ল -----

(ক) ক্ৰেপলি	(খ) চোৰেঙ্গ
(গ) গিলফৰ্ড	(ঘ) খাটেন
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত সৃষ্টিশীলতাৰ বিকাশ ঘটাবলৈ শিক্ষকে লাগিব।

(ক) ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক সন্তুষ্ট কৰা	(খ) কৰ্তৃত্বক অসন্তুষ্ট কৰা
(গ) শৃংখলাবদ্ধতা মানি ল'ব লাগিব	(ঘ) বিশৃংখলতা মানি লোৱা
- ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজত বিজ্ঞানৰ fiction যে..... বিকাশ ঘটায়।

(ক) যুক্তিসংগত চিন্তা	(খ) কল্পনা
(গ) আনুমানিক চিন্তা	(ঘ) ব্যাপক চিন্তা

টোকা

6.7 সৃষ্টিশীলতাৰ মূল্যাংকন

গিলফোর্ড আৰু টোৰেঙ্গ সৃষ্টিশীলতাৰ মূল্যাংকনৰ প্ৰথম দুজন মনোবৈজ্ঞানিক আছিল। তেওঁলোকে পাইছিল যে বহু সামৰ্থতা লগ লাগি সৃজনশীলতা গঢ় লয়। সেইবোৰ হ'ল :

(ক) বাক পটুতা (fluency) : বহুসংখ্যক প্ৰতিক্ৰিয়া/উত্তৰ একেলগে ভবাৰ সামৰ্থতা।

(খ) নমনীয়তা (flexibility) : বিভিন্ন ধৰণ প্ৰতিক্ৰিয়া/উত্তৰ ভবাৰ সামৰ্থতা

(গ) মৌলিকত্ব (originality) : নিপুণ আৰু অগতানুগতিক ধৰণে ভবাৰ সামৰ্থতা

(ঘ) অনুসন্ধিৎসা (Inquisitiveness) : অনুসন্ধিৎসুৰ বশবতী হৈ বহুতো প্ৰশ্ন কৰাৰ/তোলাৰ সামৰ্থতা।

(ঙ) দৃঢ় সংকল্পতা (Persistence) : বহু সময় অকৃতকাৰ্য হ'লেও সমস্যা সমাধানৰ চেষ্টা কৰি থকাৰ সামৰ্থতা।

(চ) বিতং ব্যাখ্যা (Elaboration) : নিৰ্দিষ্ট পৰিস্থিতি বা হাতত থকা সমস্যাৰ বিতং বিৱৰণ দিয়াৰ সামৰ্থতা

সমস্যা প্ৰতি উৎসুকতাক স্ত্ৰীলিংগৰ বৈশিষ্ট্য আনহাতে বিপদৰ সম্ভাৱনা গাত লোৱাটো পুংলিংগৰ বৈশিষ্ট্য। সেয়েহে সৃজনশীল ব্যক্তিসকল দুইটাৰে অধিকাৰী। এই সকলো বৈশিষ্ট্যৰ সমষ্টিক সৃজনশীল বুলি কোৱা হয়। কেৱল এটা বৈশিষ্ট্যই সৃজনশীলতাৰ সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰে। আনৰ তুলনা বৈজ্ঞানিক, কবি, স্থাপত্যশিল্পী আৰু এডভাৰটাইজ কৰা ব্যক্তিসকলে বেছিকৈ সৃজনশীলতা প্ৰদৰ্শন কৰে।

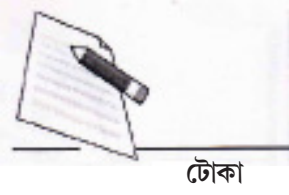
এইবোৰ বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি অভীক্ষাৰ জৰিয়তে সৃজনশীলতাৰ মূল্যাংকন কৰিব পাৰি। নিৰীক্ষণ আৰু 'Things done on your Own' check list.ৰ জৰিয়তেও মূল্যাংকন কৰিব পাৰি। এজন প্ৰশিক্ষণপ্ৰাপ্ত ব্যক্তিয়ে শিশুৰ অগতানুগতিক উত্তৰ, জটিল সঁজুলি প্ৰস্তুতিৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰু তেনে ধৰণৰ দিশবোৰ নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে।

অভীক্ষণৰ কৌশল সমূহ : টোৰেঙ্গৰ আগতে দিয়া সামৰ্থতাৰ ওপৰত সৃষ্টিশীল চিন্তাৰ অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰিছিল। গিলফোর্ডৰ অভীক্ষা ষ্টাকচাৰ অফ দা ইনটেলেক্ট' ৰ ওপৰত। ভাৰতবৰ্ষত বাকৰ মেহদি আৰু বি কে পাৰ্চীয়ে প্ৰথমতে সৃজনশীলতাৰ ওপৰত অক্ষীভা প্ৰস্তুত কৰিছিল।

পাৰ্চীৰ সৃজনশীলতাৰ অভীক্ষাত তলত দিয়া উপ অভীক্ষাকেইটা আছে।

(ক) সমস্যাবোৰত দেখা অভীক্ষা : এই অভীক্ষাত চাৰিটা প্ৰশ্ন আছে আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক পোষ্টকাৰ্ড, প্লেণ আৰু তেনেধৰণৰ বস্তুৰ দোষবোৰ আৰু সমস্যাৰ বিষয়ে লিখিবলৈ দিয়া হয়।

(খ) অগতানুগতিকভাৱে ব্যৱহৃত অভীক্ষা : এই অভীক্ষা দুটা প্ৰশ্ন আছে য'ত

টোকা

ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক এটুকুৰা কাপোৰ বা বটলৰ গতানুগতিক আৰু অগতানুগতিক ব্যৱহাৰৰ বিষয়ে লিখিবলৈ কোৱা হয়।

(গ) ফলাফলৰ অভীক্ষা : এই অভীক্ষাত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক অসম্ভৱ পৰিস্থিতিৰ ওপৰত লিখিবলৈ কোৱা হয়। উদাহৰণ : (i) ধৰি লোৱা হ'ল সকলো মানুহ পাগল হৈছে। (ii) ধৰা হওক সকলো মহিলা পুৰুষ হৈ গ'ল আৰু তেনেধৰণ আন কিছুমান।

(ঘ) অনুসন্ধিৎসামূলক অভীক্ষা : এই অভীক্ষাত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক কাল মাপন যন্ত্ৰ আৰু বিজ্ঞপ্তি ফলকৰ ওপৰত কিছুমান প্ৰশ্ন লিখিবলৈ দিয়া হয়।

(ঙ) দৃঢ় সংকল্পৰ অভীক্ষা : এই অভীক্ষাত ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক নিৰ্দিষ্ট পৰিমাণৰ ঘনক্ষেত্ৰ আকাৰৰ টুকুৰা, সেইবোৰৰ আধা টুকুৰা আৰু কিউবইড দিয়া হয়। এইবোৰৰ পৰা বহু পৰিমাণ বিভিন্ন ধৰণ আকৃতি সাজিবলৈ কোৱা হয়।

(চ) বিতং ব্যাখ্যাৰ অভীক্ষা : ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক আধৰুৱা ফিংগাৰ দিয়া হয় আৰু সেইবোৰৰ বিতংভাৱে কৰিবলৈ দিয়া হয়।

টৰেন্স আৰু গিলফোৰ্ডৰ আধাৰত এইধৰণৰ আন বহুতো অভীক্ষা আন গৱেষকসকলে প্ৰস্তুতি কৰিছে।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 4

- যদি এজনে বিভিন্ন প্ৰতিক্ৰিয়া/উত্তৰ ভাবিব পাৰে সেই ক্ষমতাটোক কোৱা হয় ?
(ক) বাকপটুতা (খ) নমনীয়
(গ) মৌলিকতা (ঘ) দৃঢ় সংকল্পতা
- এটা আৰু অগতানুগতিক প্ৰতিক্ৰিয়াক কোৱা হয় :
(ক) বাকপটুতা (খ) নমনীয়
(গ) মৌলিকতা (ঘ) দৃঢ় সংকল্পতা
- সৃষ্টিশীলতাৰ অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰা প্ৰথম গৱেষক হ'ল :
(ক) গিলফোৰ্ড আৰু টাৰম্যান (খ) টোৰেন্স আৰু টাৰম্যান
(গ) গিলফোৰ্ড আৰু কেটল (ঘ) গিলফোৰ্ড আৰু টোৰেন্স
- এজন ছাত্ৰই যদি এটা চাপেলৰ সাতটা দোষ আৰু আনজনে যদি তিনিটা দোষ দেখুৱাই দিয়ে সেই সামৰ্থতাটোক কোৱা হয় :
(ক) বাকপটুতা (খ) নমনীয়
(গ) মৌলিকতা (ঘ) দৃঢ় সংকল্পতা

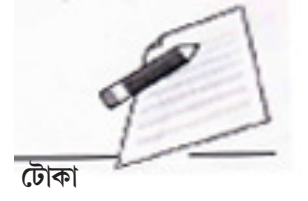
6.8 সামৰণি :

সৃজনশীলতা হ'ল নতুন উত্তৰ দিবলৈ সম্পৰ্কসমূহ বন্ধাৰ কৰিবলৈ থকা সামৰ্থতা। উদাহৰণ সৈতে ইয়াৰ অৰ্থ আলোচনা কৰা হৈছে। বহু ল'ৰা-ছোৱালীৰ

সৃজনশীলতা জুখিবলৈ অভীক্ষা ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এই অভীক্ষাবোৰ হৈছে সমস্যা চোৱা অভীক্ষা, অগতানুগতিক ব্যৱহাৰৰ অভীক্ষা ফলাফল নিৰূপণ কৰা অভীক্ষা, অনুসন্ধিৎসুকতামূলক অভীক্ষা, দীৰ্ঘ স্থায়িত্বৰ অভীক্ষা আৰু ব্যাখ্যা কৰাৰ অভীক্ষা।

সৃজনশীল চিন্তন হ'ল উৎসাহিত হৈ পদ্ধতিগতভাৱে কৰা চিন্তা। সৃজনশীলতাৰ পদক্ষেপসমূহ পাবলৈ আৰ্কিমিডিচৰ উদাহৰণতো উৎকৃষ্ট উদাহৰণ। সেইবোৰ হ'ল প্ৰস্তুতি, নেৰানেপেৰা মনোযোগ, সমস্যাৰ পৰা প্ৰত্যাবৰ্তন আৰু যথার্থতা প্ৰমাণ।

শিক্ষকৰ শিক্ষাই পৰামৰ্শ দিব যে সৃজনশীলতাক ক্ৰিয়া কৰা কাৰক হ'ল বংশগতি আৰু পৰিৱেশ। পৰিৱেশে সৃজনশীলতাত বেছি প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে। মনোবৈজ্ঞানিকসকলে সহজে মনত ৰখাৰ বাবে চাৰিতা 'P' তালিকাভুক্ত কৰিছে। সেই কেইটা হ'ল সৃজনশীল উৎপাদন (product) পদ্ধতি, সৃজনশীল প্ৰক্ৰিয়া (Process) পদ্ধতি, সৃজনশীল ব্যক্তি (person) পদ্ধতি আৰু সৃজনশীল উপস্থাপন (presentation) বা পৰিস্থিতিৰ পদ্ধতি। সৃজনশীলতা উৎসাহিত কৰিবলৈ বিভিন্ন ক্ৰিয়াকলাপ আৰু কৌশল সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হ'ল। পাঠদানৰ সামগ্ৰী প্ৰস্তুত কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছে।

টোকা

6.9. অগ্ৰগতিৰ খতিয়ানৰ উত্তৰসমূহ :

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 1

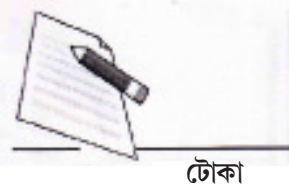
- (1) a
- (2) b
- (3) c

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 2

- (1) a
- (2) b
- (3) d
- (4) c

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান - 3

- (1) c
- (2) a
- (3) b
- (4) c
- (5) d
- (6) b.

অগ্রগতিৰ খতিয়ান - 4

- (1) b
- (2) c
- (3) d
- (4) a

গোটৰ শেষৰ প্ৰশ্নাৱলীৰ উত্তৰ

(1) সৃষ্টিশীল ব্যক্তিসমূহৰ তালিকা

সৃষ্টিশীল ব্যক্তিৰ মাজত থাকিবলগীয়া বেছিভাগ বৈশিষ্ট্য হ'ল :

(2) পাৰ্শ্বীয় চিন্তাৰ বিকাশ কৰিব পৰা তিনিটা অনুশীলনীৰ তালিকা দিয়ক।

আপোনাৰ তালিকাত থাকিব লাগিব : (1) প্ৰশ্নবোৰ কিয় (2) কেতিয়া

প্ৰশ্নবোৰ আৰু (3) প্ৰত্যাহানৰ অনুমান।

(3) আইডিয়েচন স্তৰত বিবেচনা কৰিব পৰা সূত্ৰসমূহ উল্লেখ কৰা।

আইডিয়েচন স্তৰৰ চাৰিটা সূত্ৰ হ'ল :

(ক) মুক্তভাৱে অভিব্যক্ত কৰাৰ ওপৰত গুৰুত্ব।

(খ) সমালোচনাক এৰাই চলিব লাগে।

(গ) গুণেই গুণ বৃদ্ধি কৰে।

(ঘ) হঠাৎ বিৰামৰ অনুমোদন।

(4) সৃষ্টিশীলতাক উৎসাহিত কৰিব পৰা প্ৰশ্নৰ তালিকা কৰক :

বিভিন্ন ধৰণৰ প্ৰশ্ন প্ৰস্তুত কৰা যিবোৰ সামগ্ৰী যেনে - কৌতুক, সাঁথৰ,

বহস্যময় কাহিনী, হঠাৎ ভাবি লৈ কৰা প্ৰশ্নবোৰৰ পৰা পৰামৰ্শ পাব পাৰি।

6.10 প্ৰসংগ পুথি :

Baker .Samn,S.(1962)Your Key to Creative ThinkingNew York: Harper and Row Publishers

Bhaskara .S .(1990)The effective of instructional Materials on Verbal Creativity New Delhi:Uppal Publishing House

De Bono. (1970)Lateral Thinking : A Text Book of Creativity.London: Word Lock Educational Ltd.

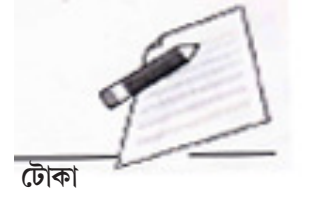
Guilford.J.P. (1967)The Nature of Human Intelligence.New York: McGraw Hill

Guilford.J.P.(1970) Traits of creativity in Vernon.P.E (Ed) CreativityEngland:Penguin Modern Psychology Readings

Passi.B.K,PassiTest of Creativity (Verbal and NonVerbal), national Psychological Corportaion,Agra,1979

Torrance E.P.Guiding Creative Talent, Printice Hall,England,1962

Williams F.E (Ed)Classroom Ideas for Encouraging Thinking and Feeling. DOK. Publishers, Buffalo, New York ,1970

টোকা

6.11. গোটৰ শেষৰ অনুশীলনী :

- (1) সৃষ্টিশীল ব্যক্তিৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।
- (2) পাৰ্টীয় চিন্তাৰ বিকাশৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা তিনিটা অনুশীলনীৰ তালিকা।
- (3) আইডিয়েচন স্তৰত বিবেচনা কৰা সূত্রসমূহ উল্লেখ কৰক।
- (4) সৃষ্টিশীলতাক উৎসাহিত কৰিব পৰা প্ৰশ্নৰ তালিকা কৰক।
- (5) তলত দিয়াখিনি চেষ্টা কৰক।

(ক) আপোনাৰ চহৰ/ৰাজ্যত প্ৰচলিত সাঁথৰ কিছুমান সংগ্ৰহ কৰক আৰু এই গোটত পৰামৰ্শ দিয়া মতে শ্ৰেণীৰ পাঠদানৰ সামগ্ৰী হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰক।

(খ) এটা চুটিকে গল্প লিখক (অসম্পূৰ্ণ গল্প), ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক পঢ়ি শুনাওক বা শ্ৰাব্য টেপত ৰেকৰ্ড কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক বজাই শুনাওক। আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক গল্পটো সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ দিয়ক। এই অনুশীলনীৰ জৰিয়তে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে যে বেলেগ ধৰণে ভাবে আৰু সৃষ্টি কৰিব পাৰে তাক চাবলৈ চেষ্টা কৰক।

(গ) হুইল চকী ওপৰত কি ঘটিব পাৰে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ভাবিবলৈ দি লিখিবলৈ দিয়ক। উত্তৰবোৰ বিশ্লেষণ কৰক।
